

УДК 330.341.003.13

О. П. Радченко,

кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки та управління
Одеський національний університет імені І. І. Мечнікова
Французький бульвар, 24/26, м. Одеса, 65058 Україна,
e-mail: rap_1@ukr.net

О. І. Шавалюк,

здобувач кафедри економіки
Львівський національний аграрний університет
вул. В. Великого, 1, Львів-Дубляни, 80381, Україна,
e-mail: sh_alexandr@ukr.net

ОСОБЛИВОСТІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Досліджуються особливості трансформації економіки України на сучасному етапі її розвитку, досліджуються проблеми, що виникають в процесі трансформації, обґрунтовуються напрями оптимізації соціально-економічного розвитку на основі раціоналізації трансформаційної динаміки.

Обґрунтовується діяльність держави в трансформаційних соціально-економічних перетвореннях суспільства з акцентуванням уваги на «українському шляху» та пошуку шляхів підвищення її ефективності.

Ключові слова: економіка, трансформація, ефективність, соціально-економічні процеси.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Процес суспільного реформування охоплює майже всі складові соціально-економічного організму, вимагає узгодженості, синхронізації дій щодо їх перетворень. Додаткова складність виникає внаслідок того, що інститути різних і несумісних економічних систем – командно-адміністративної та ринкової – погано взаємодіють, суттєво знижуючи ефективність функціонування «перехідних економік» [2].

Серед пострадянських країн Україна мала найкращі стартові умови для ринкових перетворень. І в той же час продемонструвала чи не найгірші результати. Достатньо сказати, що впродовж 1991-1999 рр. відбувався перманентний економічний спад, причому ВВП скорочувався в середньому на 9,5 % щорічно. На кінець періоду він становив лише 38 % від рівня 1990 р. [2]. Це є свідченням того, що в керівництві соціально-економічними перетвореннями в країні були допущені серйозні прорахунки та помилки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Необхідність розгляду питання трансформації економіки України обумовлена загальною логікою переходу від історично доведеної і економічно неефективної адміністративно-командної моделі до порівняно ефективної ліберально-капіталістичної соціально-орієнтованої ринкової моделі організації економічної життєдіяльності суспільства. Наукові дослідження на цю тематику викладені в працях багатьох вітчизняних і зарубіжних економістів, зокрема, З. Адаманової, О. Білоруса, А. Гальчинського, В. Гейця, С. Глазьева, С. Єрохіна, В. Іноземцева, С. Мочерного, Л. Чернюка та ін. У них відображаються більшою мірою суб'єктивні оцінки, рекомендації авторів щодо стану та перспектив розвитку соціально-економічної системи держави в цілому, які ґрунтуються на об'єктивних фактах.

Супроводжується розвиток економіки безперервними різномасштабними трансформаціями, де аналізу присвячено багато досліджень. Економічні терміни, що характеризують сутність поняття «структурна трансформація», «структурні перетворення», «реструктуризація» в зв'язку з цим досить часто зустрічаються в економічній літературі, проте чіткості в характеристиці їх змісту не досягнуто [11, с. 43].

Поняття «структурна трансформація», «структурні перетворення», «реструктуризація» по сутності термінів означають зміни структури сфери діяльності, управління, власності тощо. Саме таким чином у загальному вигляді і трактує їх економічна наука. Зокрема, у Великій економічній енциклопедії зміст терміну «трансформація» визначено, як «взаємодію різних процесів та явищ у сфері економіки, політики та іншого, які в результаті забезпечують формування нової якості соціальної системи в цілому» [3, с. 681]. Великий економічний словник під трансформацією пропонує розуміти «одну з операцій процесу організації, яка означає реформування головної цілі у ряд взаємозв'язаних локальних цілей та задач, що забезпечують досягнення корінних результатів» [4, с. 1089].

Український дослідник С. Єрохін терміном «трансформація» визначає «зміну структури будь-якого об'єкту у рамках самоорганізуючого процесу» [8, с. 13].

В економіці України трансформаційні процеси мають свої характерні особливості. В країні, по суті, не було власної економічної системи – це була підсистема єдиного народногосподарського комплексу СРСР, яка була сформована для його обслуговування і не включа-

ла багатьох необхідних для самостійної системи елементів. Основний зміст трансформаційних перетворень в країні, таким чином, полягає в переході до комплексної і цілісної економічної системи, яка функціонує на ринковій основі. Сьогодні абсолютно очевидно, що об'єктивною необхідністю трансформації економіки України є: перехід від екстенсивних методів господарювання до інтенсивних; забезпечення структурної перебудови економіки на базі новітніх технологій, розширення наукоємних виробництв; реалізація програм нарощування виробництва товарів споживчого ринку, збалансованих з динамікою платоспроможного попиту; пріоритетність малих форм господарювання; утримання інфляції, індексація всіх кількісних параметрів економічних показників; забезпечення ефективності соціальних реформ [13, с. 253].

Постановка завдання. Обґрунтування особливостей трансформаційних соціально-економічних перетворень українського суспільства та пошуку шляхів підвищення ефективності економіки держави.

Виклад основного матеріалу дослідження. Трансформаційна економіка, за визначенням В. Геєця, передбачає зміну структури економіки й створення нових форм розвитку [12, с. 75]. Причому, трансформація не зводиться лише до ринкових реформ, а має комплексний характер, включаючи перетворення у політичній, інституціональній та культурній сферах, що синхронізуються між собою у просторі й часі [11, с. 43].

На сучасному етапі розвитку економічних систем виділяють різні форми трансформацій. Так, згідно з результатами численних досліджень відмінною рисою економічного розвитку на сучасному етапі є висунення на перший план процесів постіндустріальної трансформації. На думку В. Іноземцева, лідируюче місце у світовій економіці XXI ст., безсумнівно, буде належати постіндустріальній господарській системі. Найбільш явним наслідком її становлення в розвинутих західних країнах, починаючи із середини 70-х рр. XX ст., є формування нового міжнародного порядку, що характеризується, перш за все, поглибленням і розширенням диспропорцій у розвитку між постіндустріальними та іншими країнами світу [9, с. 5]. Відповідно дослідження довгострокової перспективи розвитку країн є продуктивним у першу чергу в рамках процесу постіндустріальної трансформації.

Результативність дослідження трансформаційних процесів, їх чинників і наслідків, як і будь-якого іншого дослідження, визначається передусім процесами отримання, обробки, засвоєння та використання знань. Теоретичний рівень пізнання процесів трансформації пов'язаний

передусім із використанням системного підходу. Принцип системності як невід'ємний елемент діалектичного методу дослідження органічно взаємозв'язаний із принципами розвитку, єдності й боротьби суперечностей, історизму тощо. Дослідження трансформації економічних систем базуються на комплексному застосуванні цих логічних принципів, кожен з яких групує навколо себе низку більш конкретних прийомів, правил, засобів пізнання [10, с. 173].

Відмінною рисою українських трансформаційних процесів від інших економічно розвинутих держав є те, що вони носили революційний характер. У кінці ХХ ст. Україна змінила свої напрямки майбутнього соціально-економічного розвитку, стала на шлях радикальних соціально-економічних і політичних змін з урахуванням досвіду й досягнень розвинутих країн світу. Однак у результаті відсутності в нашій державі національної трансформаційної моделі і невдалого запозичення чужих моделей економічного розвитку, зокрема моделі економічних реформ, що відома як «вашингтонський консенсус», на жаль, перехід у нову якість набув руйнівного характеру. Замість прогресивних економічних і науково-технологічних зрушень, побудови соціально орієнтованої демократичної держави, підвищення матеріального добробуту і духовного рівня життя народу, Україна опинилася в глибокому занепаді [1, с. 5].

Нові виклики світової економіки поставили перед Україною об'єктивну необхідність розвитку в умовах глобалізації і як результат – неготовність до глобальної конкуренції і глобальної інтеграції. Проблеми соціально-економічного розвитку України в умовах глобалізації пов'язані з тим, що країні доводиться вирішувати питання оптимального включення в глобальну економіку в умовах незавершеної системної соціально-економічної і політичної трансформації. Сказати про те, що Україна знаходиться в перехідному режимі, не є остаточно вірним; перехід не відповідає ні часовому, ні ідеологічному поняттю, тобто досягненню поставленої мети (у даному випадку розвинутій ринковій економіці) [1, с. 5]. Тому при визначенні етапу трансформації, у якому знаходиться Україна на сьогоднішній момент, найчастіше використовують термін пост-перехідної або пост-транзитивної економіки.

Таким чином, сучасна економіка в цілому нестабільна й знаходиться в стані депресії, спад промислового виробництва має системний характер, глибокі інфляційні процеси протікають поруч з інтенсивним зростанням усіх видів неплатежів, загострилися відносини між підприємствами. Окрім того, при розгляді утвореної ситуації особлива

увага приділяється відсутності інноваційної активності підприємств. На багатьох підприємствах, досить тривалий час не впроваджується нова технологія, не проводиться модернізація існуючих технологій, відсутні схеми переробки, слабка автоматизація тощо [1, с. 5]. Це негативно відображається на конкурентоздатності продукції, та ще більш негативно – на виробленні прогресивних тенденцій у формуванні соціально-економічної політики.

На сьогодні переважаючими стають кризоутворюючі чинники, надбані Україною останнім часом. У сукупності це дає колосальний ефект і робить економіку України залежною від впливу інших держав, особливо у формуванні пріоритетів соціально-економічного розвитку. Залежність національної економіки та пріоритетів соціально-економічного розвитку від світового господарства має не тільки негативні наслідки, але й позитивні внаслідок збільшення зовнішнього попиту. Однак криза світового господарства свідчить про те, що залежність національної економіки повинна бути раціональною, тобто повинно бути збалансоване співвідношення між внутрішнім ринком і експортом. Позитивним на даний час для України в ситуації кризи світового господарства є, як би парадоксально це не звучало, – нерозвиненість економіки й слабка інтеграція на світові товарний і фінансовий ринки. Окрім того, на тлі погіршення кон'юнктури на світовому ринку й зниження ділової активності в розвинутих країнах, ситуація в державі, що розвивається, – Україна для інвесторів, – буде більш привабливою. Ці обставини є дуже слабкою втіхою для згладжування негативних чинників, що впливають на економіку України, однак це показує неоднозначність кризоутворюючих чинників. За останні роки свого існування в Україні загострилися і без того складні політичні відносини, що суттєво погіршують стан формування пріоритетів соціально-економічного розвитку. На сьогодні стабілізація політичної ситуації і ліквідація її наслідків є першочерговим завданням для антикризового управління на макрорівні. Перераховані обставини формують основи антикризового управління як основи формування оптимальної моделі пріоритетів соціально-економічного розвитку в трансформаційному пост-транзитивному періоді, а також принципи поведінки підприємства в таких умовах, основним з яких є готовність підприємства сприйняття й подолання кризової ситуації [1, с. 5-6].

Вирішальними кроками для розвитку економіки України стало проголошення політичної незалежності та взятий курс на проведення економічних реформ. Із проголошенням незалежності, наші співвітчизники сподівалися примножити економічний потенціал дер-

жави і на його основі поліпшити національний добробут. Натомість трансформаційні перетворення призвели до щорічного скорочення сільськогосподарського та промислового виробництва продовольчих товарів, зростання безробіття, суттєвого зменшення сукупного попиту населення, зумовленого зниженням його реальних грошових доходів, надмірного розвитку особистих селянських господарств тощо [5, с. 26].

Висновки та пропозиції. На сучасному етапі до основних тенденцій трансформації соціально-економічних процесів української економіки можна віднести подальше поглиблення соціальної нерівності за всіма показниками (економічними, політичними, соціальними) та маргіналізацію значної частини населення, що несе в собі зростання напруженості в суспільстві. З одного боку, соціальна нерівність є результатом сформованої за останні роки системи розподілу доходів, доступу до економічних, політичних, соціальних ресурсів, з іншого – результатом державної політики. Подальший розвиток стратифікаційних процесів в українському суспільстві залежатиме від швидкості економічного та політичного реформування, від зміни державної ідеології, яка підмінена сьогодні інтересами вузького кола людей [6].

Після здобуття незалежності Україна не набула динамічного соціально-економічного розвитку, що більшою мірою обумовлено відсутністю застосування належних чітких механізмів та інструментів макроекономічного регулювання. Відповідно, трансформаційні процеси йдуть безсистемно та хаотично, Україна втрачає свої позиції в рейтингах економічно розвинутих країн. Спостерігається по-ступова «реанімація» основних рис докризової моделі економічного розвитку, яка зберігає значну волатильність економіки та надмірну чутливість до коливань світової кон'юнктури. Між тим, економічне зростання парадоксальним чином поєднується з невпевненістю у сталість цього процесу, що пов'язано з нестійкістю світової економічної динаміки, а поточний стан вітчизняної економіки, незважаючи на досягнуті позитивні зрушення післякризового періоду, також не дає підстав для заспокоєння щодо перспектив подальшого економічного розвитку [7, с. 77]. Структурні характеристики розвитку країни показують, що зростання не сприяє подоланню суперечностей, які негативно впливають на її соціально-економічний розвиток. Розв'язувати ці проблеми в Україні необхідно комплексно, застосовуючи важелі, властиві макроекономічному регулюванню.

Передбачається подальше вивчення трансформаційних процесів розвитку економіки в контексті українських реалій.

Список использованной литературы

1. Адаманова З. О. Формування пріоритетів соціально-економічного розвитку в посттранзитивних економіках / З. О. Адаманова // Бізнесінформ. – № 9. – 2011. – С. 4-7.
2. Аніловська Г. Я. Ринкова трансформація економіки України (економічна роль держави) / Г. Я. Аніловська. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.lib.ua-ru.net/diss/cont/348634.html>. (дата 15.05.2017). – Назва з екрану.
3. Большая экономическая энциклопедия. – Москва : Эксмо, 2008. – 816 с.
4. Большой экономический словарь / ред. А. Н. Азрилян. – Москва : Институт новой экономики, 2002. – 1280 с.
5. Глубіш Л. Особливості продовольчого забезпечення населення України / Л. Глубіш // Аграрна економіка. – 2013. – Т. 6. – № 1-2. – С. 24-27.
6. Давидюк О. О. Соціальна політика в умовах поглиблення соціальної нерівності в Україні / О. О. Давидюк. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://cpsr.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=133:2010-12-08-15-45-36&catid=29:2010-06-15-18-48-34&Itemid=35. (дата 15.05.2017). – Назва з екрану.
7. Диха М. В. Трансформація економіки України за роки незалежності під призмою макроекономічної стабільності / М. В. Диха // Вісник Хмельницького національного університету. – 2012. – № 4. – Т. 3. – С. 72-77.
8. Єрохін С. А. Структурна трансформація національної економіки (теоретико-методологічний аспект) / С. А. Єрохін. – Київ : Вид-во «Світ знань», 2002. – 528 с.
9. Иноземцев В. Парадоксы постиндустриальной экономики / В. Иноземцев // Мировая экономика и международные отношения. – 2000. – № 3. – С. 3-11.
10. Кирилюк Є. М. Методологія дослідження процесів трансформації економічних систем у сучасних теоріях / Є. М. Кирилюк, А. М. Прошаликіна // Механізм регулювання економіки. – 2011. – № 4. – С. 172-179.
11. Станько В. Ю. Особливості соціально-економічних передумов як головного чинника ефективного процесу трансформації економіки України / В. Ю. Станько, О. І. Шавалюк // Аграрна економіка. – 2014. – Т. 7. – № 3-4. – С. 42-46.
12. Трансформація моделі економіки України (ідеологія, протиріччя, перспективи) : монографія / За ред. В. М. Гесця. – Київ : Логос, 1999. – 500 с.
13. Чернюк Л. Г. Трансформаційні процеси в економіці України та її регіонах : проблеми та перспективи / Л. Г. Чернюк // Збірник наукових праць ВНАУ. – Серія : Економічні науки. – 2011. – № 1 (48). – С. 252-256.

Стаття надійшла 29.08.2017 р.

А. П. Радченко,

кандидат экономических наук,
доцент кафедры экономики и управления
Одесский национальный университет имени И. И. Мечникова
Французский бульвар, 24/26, 65058, г. Одесса, Украина,
e-mail: rap_1@ukr.net

А. І. Шавалюк,

соискатель кафедры экономики
Львовский национальный аграрный университет
ул. В. Великого, 1, Львов-Дубляны, 80381, Украина,
e-mail: sh_alexandr@ukr.net

ОСОБЕННОСТИ ТРАНСФОРМАЦИИ ЭКОНОМИКИ УКРАИНЫ

Исследуются особенности трансформации экономики Украины на современном этапе ее развития, исследуются проблемы, возникающие в процессе трансформации, обосновываются направления оптимизации социально-экономического развития на основе рационализации трансформационной динамики.

Обосновано деятельность государства в трансформационных социально-экономических преобразованиях общества с акцентированием внимания на «украинском пути» и поиска путей повышения ее эффективности.

Ключевые слова: экономика, трансформация, эффективность, социально-экономические процессы.

O. P. Radchenko,

PhD in Economics, Associate Professor
of Economics and Management Department
of Odessa I. I. Mechnikov National University
24/26, Frantsuzkiy av., Odessa, 65044, Ukraine,
e-mail: rap_1@ukr.net

O. I. Shavalyuk,

Researcher of the Department of Economics
of Lviv National Agrarian University
1, V. Velykoho St., Lviv-Dubliany, 80381, Ukraine,
e-mail: sh_alexandr@ukr.net

THE FEATURES OF UKRAINIAN ECONOMIC TRANSFORMATION

Summary

The features of Ukrainian economic transformation are examined on the modern stage of its development, problems which arise up in the process of transforma-

tion are investigated, and directions of socio-economic development optimization are grounded on the basis of transformation dynamics rationalization.

The article is focused on the function of the state in all socially-economic modifications' transformation with an accent on an individual Ukrainian road and searching of ways to enhance its economy.

Thus, the basic current trends of social and economic transformations in Ukrainian economy are further deepening of social inequality of the people majority by economic, political and social parameters which provoke the tension in our society. On the one hand, the social inequality is caused by the formulated recently system of incomes distribution and injustice in economic, political and social resources availability. On the other hand, such inequality is the result of Ukrainian state policy.

Keywords: economy, transformation, efficiency, socio-economic processes.

References

1. Adamanova, Z. O. (2011). Formuvannia priorytetiv sotsialno-ekonomichnoho rozvytku v posttranzhytyvnykh ekonomikakh [Formation of priorities of socio-economic development in the posttransitive economics]. *Biznesinform. – Businessinform*, 9, pp. 4-7. [in Ukrainian].
2. Anilovska, H. Ya. Rynkova transformatsiia ekonomiky Ukrainy (ekonomichna rol derzhavy) [Market of Ukrainian economic transformation]. Retrieved from <http://www.lib.ua-ru.net/diss/cont/348634.html>. [in Ukrainian].
3. Bolshaia ekonomicheskaia entsiklopediia (2008). [Big economic encyclopedia]. Moskva : Eksmo. [in Russian].
4. Azriilian, A. N. (2002). Bolshoi ekonomicheskii slovar [Big economic dictionary]. Moskva : Institut novoi ekonomiki. [in Russian].
5. Hlubish, L. (2013). Osoblyvosti prodovolchoho zabezpechennia naselennia Ukrainy [Features of Of food security of Ukrainian population]. *Ahrarna ekonomika. – Agrarian Economy*, 6 (1-2), pp. 24-27. [in Ukrainian].
6. Davydiuk, O. O. Sotsialna polityka v umovakh pohlyblennia sotsialnoi nerivnosti v Ukraini [Social politics in the conditions of social inequality intensification in Ukraine]. Retrieved from http://cprs.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=133:2010-12-08-15-45-36&catid=29:2010-06-15-18-48-34&Itemid=35. [in Ukrainian].
7. Dykha, M. V. (2012). Transformatsiia ekonomiky Ukrainy za roky nezalezhnosti pid pryzmoiu makroekonomichnoi stabilnosti [Ukrainian economic transformation under the prizm of macroeconomic stability]. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu. – Bulletin of Khmelnytskyi national university*, 4 (3), pp. 72-77. [in Ukrainian].
8. Yerokhin, S. A. (2002). Strukturna transformatsiia natsionalnoi ekonomiky (teoretyko-metodolohichniy aspekt) [Structural transformation of national economy (theoretical and methodological aspects)]. – Kyiv : Vyd-vo «Svit znan». [in Ukrainian].
9. Inozemtsev, V. (2000). Paradoksy postindustrialnoi ekonomiki [Paradoxes of post-industrial economy]. *Mirovaia ekonomika i mezhdunarodnyie*

- otnosheniia. – Global economics and international affairs*, 3, pp. 3-11. [in Russian].
10. Kyryliuk, Ye. M. & Proshchalykina, A. M. (2011). Metodolohiia doslidzhennia protsesiv transformatsii ekonomichnykh system u suchasnykh teoriiakh [Research methodology of transformational processes of economic systems in the modern theories]. *Mekhanizm rehulivannia ekonomiky. – Mechanism of economic regulation*, 4, pp. 172-179. [in Ukrainian].
 11. Stanko, V. Yu. & Shavalyuk, O. I. (2014). Osoblyvosti sotsialno-ekonomichnykh peredumov yak holovnoho chynnyka efektyvnoho protsesu transformatsii ekonomiky Ukrainy [Features of social and economic preconditions as the main factor of effective Ukrainian economic transformation process]. *Ahrarna ekonomika. – Agrarian Economy*, 7 (3-4), 42-46. [in Ukrainian].
 12. Heiets, V. M. (1999). Transformatsiia modeli ekonomiky Ukrainy (ideolohiia, protyrichchia, perspektyvy) [Transformation of Ukrainian economic model (ideology, contradictions, perspectives)]. Kyiv : Lohos. [in Ukrainian].
 13. Cherniuk, L. H. (2011). Transformatsiini protsesy v ekonomitsi Ukrainy ta yii rehionakh : problemy ta perspektyvy [Transformational processes in Ukrainian economics and its regions : issues and perspectives]. *Zbirnyk naukovykh prats VNAU. Seriia : Ekonomichni nauky. – Collection of scientific works*, 1 (48), pp. 252-256. [in Ukrainian].